

Filmer - Mer informasjon - Nye oppgaver

Det er DU som bestemmer ...

... you decide!

INNHOLD

Til læreren	side 3
Misbruk av opplysninger	side 4
Redaktøransvar	side 6
Mobbing	side 8
Nettsamfunn	side 10
Falsk identitet	side 14

DVD med filmer

The "You Decide" campaign

This brochure has been made by the Norwegian Data Inspectorate, the Directorate for Education and Training and the Norwegian Board of Technology to help stimulate debate on privacy and digital media in Norwegian secondary

schools. The Brochure consists of five topics, with one or more films for each topic:

- Abuse of personal information
- Editorial responsibility
- Bullying
- Social networking
- False identity

The films on the DVD correspond to these topics. All films are in Norwegian, but with subtitles in English. The full text from this brochure, with topics for discussion and tasks can be downloaded in English (pdf) from <http://www.dubestemmer.no/english.php>. You can also find more information about the "You decide"-campaign on this website.

TIL LÆREREN

DIGITALE MEDIER blir en stadig viktigere del av hverdagen vår, og dette øker viktigheten av å ha "digital kompetanse". Denne kompetansen kan dreie seg om hvordan man skal få programmer og maskiner til å virke, men også om hvordan man skal forholde seg til informasjon man finner på Internett, og hvordan man skal oppføre seg i det digitale landskapet.

Enkelte regler – som det å bruke sunn fornuft og ta hensyn til andre – er felles med den "virkelige" verden. På andre områder kan det være egenskaper ved digitale medier som gjør at man trenger litt ekstra kunnskap, og ikke minst refleksjon.

Populært pedagogisk opplegg

En evaluering av Du Bestemmer-prosjektet fra 2007 viste at opplegget har fungert svært godt som pedagogisk støtteverktøy i skolen, og at det har ført til diskusjoner og refleksjon rundt temaet personvern. Hele 97 prosent av lærerne sa i evalueringen at de ønsket å benytte opplegget igjen. Tilbakemeldingene fortalte også at kortfilmene som fulgte med fungerte godt som diskusjonsgrunnlag, og at det var ønske om mer film. Høsten 2007 ble medielinjene ved landets videregående skoler utfordret til å skrive filmmanus om personvern og digitale medier. Harald Zwart plukket ut vinnermanusene, og vinnerne fikk mulighet til å realisere sine filmer.

Dette heftet er delt inn i fem tema, og under hvert av disse har vi satt opp hvilke filmer som best illustrerer temaet. I tillegg

til spørsmål og diskusjonsoppgaver vil dere finne litt fakta og statistikk. Dette heftet er primært ment som et supplement til Du Bestemmer-heftet, som gir mer inngående beskrivelser av flere av temaene.

Filmer for diskusjon

På den vedlagte DVD-en finner dere de tre opprinnelige filmene til Du Bestemmer-prosjektet, de seks vinnerfilmene fra filmkonkurransen, vinneren av Amandus sin manuskonkurranse 2008, samt to filmer laget av elever ved medielinja på Lillehammer videregående skole. Alle filmene kan vises med tekst både på bokmål, nynorsk, nordsamisk og engelsk. Dere kan også velge å få opp et skjermbilde med oppgavene på ønsket språk når filmen er ferdig.

Vi må gjøre oppmerksom på at noen av oppgavene vil kunne føles ubehagelige for enkelte elever. Vi kjenner til tilfeller der elever har funnet sensitive og personlige opplysninger om seg selv som de ikke visste fantes. Læreren må derfor til en viss grad vurdere oppgavene for aktuell elevgruppe.

Vi håper dere får glede av opplegget!

MISBRUK AV OPPLYSNINGER

PERSONOPPLYSNINGER er en av de datatypene som vokser raskest på Internett. De fleste unge legger ut informasjon og bilder både av seg selv og andre på hjemmesider og nettsamfunn. Det finnes også en rekke offentlige kilder til personopplysninger, for eksempel skattelister og telefonkataloger. Samtidig blir verktøyene for å søke frem og kombinere informasjon på Internett stadig bedre.

VISSTE DU AT?

98 prosent av ungdom mellom 8 og 18 år har tilgang til PC hjemme. 26 prosent av disse bruker Internett til å legge ut bilder og informasjon. Den viktigste grunnen ungdom oppgir til at de ikke vil legge ut informasjon om seg selv på Internett, er frykt for å bli kontaktet av noen de ikke kjenner.

38 prosent i denne gruppen har opplevd at ukjente på Internett har bedt dem om bilde, telefonnummer, adresse eller lignende.

Kilde: Trygg bruk-undersøkelsen 2008 (Medietilsynet)

- EN ENGELSK JENTE OPPLEVDE AT ET USKYLDIG BILDE HUN HADDE PUBLISERT PÅ HJEMMESIDEN SIN DUKKET OPP IGTEN SOM COVER PÅ EN PORNOFILM.

- I 2005 HADDE HVER SJETTE PERSON OPPLEVDT AT PERSONOPPLYSNINGER VAR KOMMET PÅ AVVEIE ELLER BLITT MISBRUKT AV ANDRE.

Kilde: Personvernundersøkelsen 2005 (Datatilsynet)

Filmer til temaet:

- Postmannen
- Mannen i bakgata

HVA MENER DU?

Hvordan kan du verne deg mot at andre misbruker opplysninger om deg? Hva kan du gjøre for å unngå ubehagelige/farlige situasjoner? Hvor mye informasjon tror du trengs for å finne ut hvem noen er og hvor de bor?

OPPGAVER

Se på informasjonen om deg selv som ligger på nettet – på profilen din eller på en hjemmeside. Kan du bruke dette til å finne enda mer informasjon om deg selv? Bruk en søkemotor, telefonkatalogen.no, 1881 eller lignende. Kombiner gjerne flere opplysninger (navn + år, nick + skole osv). Finner du noe du ikke visste at var på nett? Er all informasjonen som kommer fram riktig og sannferdig? Finner du noe du synes var ubehagelig?

Husk! Du er hva jeg leser om deg. Det finnes mange som kan være interesserte; personer i din nærhet, fremtidige arbeidsgivere, kommersielle interesser og kriminelle. Hvilket inntrykk får den som samler all informasjon som finnes om deg på nettet? Når du bruker en søkemotor, registrerer den hvilken datamaskin som brukes (IP-adresse). Kan du finne ut om søkeordene lagres av Google eller andre søkemotorer, og hvor lenge de lagres? Hva kan denne informasjonen brukes til?

REDAKTØRANSVAR

DEN SOM HAR EN BLOGG, HJEMMESIDE, PROFIL eller lignende på nett, er redaktør for disse sidene. Informasjonen som publiseres blir gjort tilgjengelig for større eller mindre grupper alt etter hva man velger. Som redaktør har man også et ansvar. Ansvar både for hva man kan og ikke kan legge ut av informasjon om andre, men også ansvar for hva man bør og ikke bør legge ut. Det som føles greit for én, trenger ikke være greit for andre.

VISSTE DU AT?

23 prosent av barn og unge mellom 8 og 18 år har opplevd at noen har lagt ut bilder eller video av dem på Internett uten at de har gitt sin tillatelse til dette. I gruppen 17–18 år har hele 41 prosent opplevd dette. I denne gruppen innrømmer også 25 prosent at de har lagt ut bilder/video av andre uten tillatelse.

Kilde: Trygg bruk-undersøkelsen 2008 (Medietilsynet)

Datatilsynet skiller mellom to typer bilder:

På noen bilder er hovedfokus én eller flere bestemte personer. Da skal man *alltid* ha samtykke fra alle som direkte eller indirekte kan identifiseres på bildene før de publi-

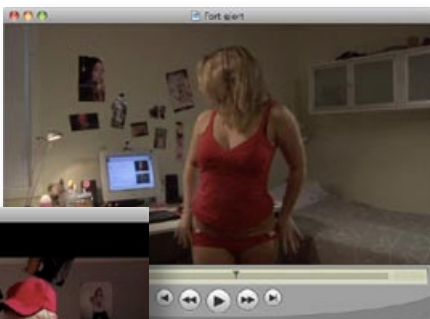
seres. Gruppebilder slik som klassebilder faller også inn under denne kategorien. Hvis de som er avbildet er under 15 år, må også de foresatte samtykke til publiseringen.

På andre bilder er det selve situasjonen eller aktiviteten som er hovedfokus i bildet. Akkurat hvem som er med på bildet er mindre viktig. Eksempler på dette kan være bilder av publikum på en konsert, eller deltagere i et 17. maitog. Vanligvis kan slike bilder offentliggjøres uten samtykke fra de avbildede så lenge bildene er harmløse og ikke på noen måte kan føles krenkende for de som er avbildet. Det er viktig å tenke på at bildene heller ikke skal virke krenkende ut fra sammenhengen de benyttes i.

- DERSOM DET SKAL PUBLISERES BILDER AV BARN OG UNGE UNDER 15 ÅR, MÅ DE FORESATTE OGSÅ GI SITT SAMTYKKE TIL PUBLISERINGEN.

- I 2007 HADDE MER ENN 1 AV 8 UNGDOMMER FUNNET KRENKENDE INFORMASJON OM SEG SELV PÅ INTERNETT.

Kilde: Undersøkelsen "Ungdom og personvern" 2007 (Datatilsynet)

Filmer til temaet:

- Fotoalbumet
- Fort gjort
- På gutterommet
- Konferansetimen

HVA MENER DU?

Har du lagt ut bilder av andre på nett (eller videresendt via mobilen) uten å be om lov først?

Har du lagt ut bilder av deg selv eller andre på nett som du synes det ville være ubehagelig dersom foreldrene eller besteforeldrene dine fikk se? Hva hvis læreren fikk se dem?

Har du opplevd at noen har gjort dette mot deg uten at du fikk spørsmål om det var greit på forhånd? Hva gjorde du med det?

Hvordan kan publisering i dag bli problematisk i morgen eller om noen år, for eksempel i forhold til arbeidsgivere, fremtidige kjærester, barn... osv?

OPPGAVER

Gå sammen i grupper og lag retningslinjer for publisering av bilder: Hva bør være lov og hva kan være problematisk ved publisering av bilder av småbarn (1-2 år)? Hva med publisering av bilder av barn/ungdom på 5 år, 12 år, 15 år, 18 år...? Og hvordan er det med bilder tatt på badestranden, i 17. mai-toget, på en fest eller på en fotballkamp?

Finn ut hva som er lov og ikke lov å publisere om andre.

Kan du tenke deg tilfeller som gjør at noen ikke ønsker/bør få bilder eller andre opplysninger om seg selv ut på nett?

MOBBING

MOBBING ER når én, eller som oftest flere personer, utøver negative handlinger mot en annen person over tid. Det er vanlig at mobbingen pågår i lang tid – kanskje flere år – dersom ingen griper inn for å stoppe den. Virkningene av mobbing kan gi langvarige skader for den som blir utsatt for det.

Mobiltelefon og Internett kan være fantastiske og nyttige verktøy, men disse kan også brukes til å sende negative meldinger, bilder og filmklipp som sårer. Dermed kan et offer nås når som helst og alle steder – også hjemme på rommet sitt.

Mobiltelefon og Internett brukes også ofte til å sende negative eller sårende meldinger uten at det er systematisk. Det er lett å slenge av gårde en negativ kommentar på et nettforum eller lignende. Det kan synes som om det å ikke se mottakerens reaksjon gjør at terskelen for å skrive stygge eller sårende ting senkes.

VISSTE DU AT?

15 prosent av barn og unge mellom 8 og 18 år sier at de noen gang har mottatt en truende eller skremmende melding på mobilen. 23 prosent av de eldste svarer at dette har skjedd med dem. I litt over halvparten av tilfellene kommer meldingene fra personer de kjenner.

8 prosent sier de har opplevd å bli mobbet eller ertet via mobilen, men hele 32 prosent sier de kjenner til noen som har opplevd dette.

15 prosent av de mellom 8 og 18 år har mottatt meldinger som har plaget dem. Dette øker til 22 prosent blant 17–18-åringene.

Kilde: Trygg bruk-undersøkelsen 2008 (Medietilsynet)

- KONFLIKTRÅDET OPPLEVER EN STADIG ØKNING I ANTALL SAKER DER BARN ELLER UNGE ER TRUET ELLER MOBBET PÅ NETT, OG IFØLGE POLITIET STARTER FLERE VOLDSSAKER PÅ DENNE MÅTEN.

- 13,5 PROSENT AV UNGDOM MELLOM 15 OG 18 ÅR HAR FUNNET KRENKENDE INFORMASJON OM SEG SELV PÅ INTERNETT, PÅ FOR EKSEMPEL BLOGGER ELLER HJEMMESIDER.

Kilde: Undersøkelsen "Ungdom og personvern" 2007 (Datatilsynet)

Film til temaet:
■ Marius

HVA MENER DU?

Er det forskjell på tradisjonell mobbing og mobbing via SMS/MMS? Hva når mobbingen skjer via Internett? I lukkede nettsamfunn? Eller på Youtube og lignende?

Treffer mobbingen hardere når mobberne er ukjente, eller er det omvendt?

Er det noe lærere, medelever eller foreldre kan bidra med dersom mobbing er et problem på en skole?

OPPGAVER

Gå sammen i grupper og lag fem regler for hvordan dere ønsker at man skal opptre mot hverandre. Fokuser spesielt på hvordan man skal opptre ved bruk av nett og mobil.

Finn ut hvilke regler eller sanksjoner ulike nettsamfunn har for å unngå mobbing og trakassering. Hjelper disse tror dere?

Finn eksempler i media på at mobil eller Internett har blitt brukt som mobbearena. Hva ble gjort i de aktuelle sakene?

Hva bør den enkelte gjøre når man blir oppmerksom på digital mobbing?

NETTSAMFUNN

INTERESSEN FOR Å VÆRE MED I NETTSAMFUNN har økt dramatisk i Norge de siste årene, og det er slett ikke uvanlig å være aktiv i mange samfunn samtidig. I et nettsamfunn kan man laste opp beskrivelser og bilder av seg selv, finne og holde kontakt med venner, samt opprette kontakt med ukjente som kanskje har samme interesser som en selv.

VISSTE DU AT?

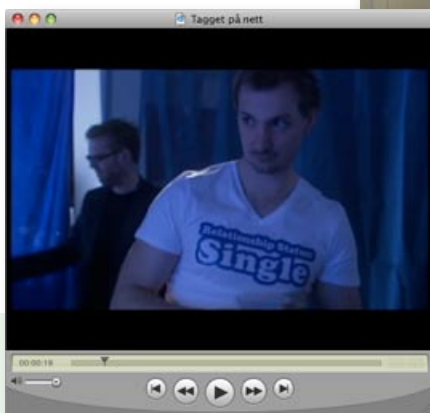
Når man registrerer seg på Facebook, sier man ja til at Facebook kan bruke de opplastede opplysningene og bildene til hva de vil, for eksempel reklame. Dette gjelder også etter at en profil er slettet. I tillegg kan Facebook endre brukerbetingelsene når de vil. Facebook følger ikke norsk lovgivning, men amerikansk.

Når man registrerer seg på Facebook bør man derfor:

- Sette seg inn i de ulike valgene man kan krysse av for, slik at man beskytter informasjonen sin best mulig. Det er ikke nødvendig å vise all informasjon til alle.
- Man bør ikke gi fra seg hele adresseboka i innmeldingen. Facebook lagrer alle e-postadressene, uansett om de det angår velger å melde seg inn eller ikke. Dette gjelder også venner som blir invitert senere.

- DET FINNES EN REKKE POPULÆRE NORSKE NETTSAMFUNN. NETTBY ER DET STØRSTE MED CA 770 000 MEDLEMMER (HØSTEN 2008).

- FACEBOOK ER DET MEST POPULÆRE UTENLANDSKE NETTSAMFUNNET, MED OVER 1,2 MILLIONER NORSKE BRUKERE. FACEBOOK HAR MER ENN 100 MILLIONER BRUKERE OVER HELE VERDEN.

Filmer til temaet:

- Poke
- Tagget på nett

HVA MENER DU?

Hva kan være problematisk i forhold til nettsamfunn? Finnes det etiske retningslinjer for hva man kan og ikke kan si og gjøre på disse stedene?

OPPGAVER

Er du medlem i et eller flere nettsamfunn? Sjekk hvilke nettsamfunn elevene i klassen er medlem av. Dersom det er mulig å ha profiler med ulike nivåer av åpenhet på noen av nettsamfunnene, kan dere også sjekke hva som er mest vanlig i klassen; en åpen eller lukket profil?

Sjekk sluttbrukeravtalen for nettsamfunnet: Hvem eier bildene du publiserer, og hvem kan eventuelt bruke dem?

Tilbyr nettsamfunnet noen hjelp til å få fjernet krenkende materiale andre har lagt ut?

SPØRSMÅL OG SVAR OM NETTSAMFUNN

Hva er et nettsamfunn?

I et nettsamfunn kan man laste opp beskrivelser og bilder av seg selv, finne og holde kontakt med venner, samt opprette kontakt med ukjente som kanskje har samme interesser som en selv. Man oppretter en profil ved å gi fra seg personlig informasjon slik som e-postadresse, og gjerne også informasjon om interesser, personlige forhold, jobb, venner osv. Det er også mulig å legge inn bilder, filmer og musikk, og evt. lage en kobling til en blogg. De obligatoriske opplysningene samles først og fremst inn for å hindre at samme person oppretter flere profiler.

I de fleste nettsamfunn kan man søke etter gamle og nye venner, og dele informasjon med andre i nettsamfunnet i henhold til en egendefinert profil (alle, bare venner etc.). Mange nettsamfunn finansieres gjennom annonser, og annonsene er gjerne tilpasset brukerens profil.

Hva er risikoen?

Når man deler personlig informasjon med andre, er det alltid en risiko for at opplysningene kan komme på avveie. Det har vist seg at det er lettere å spre "spam" og virus, og å lure til seg penger og personopplysninger, på nettsamfunn enn andre steder på Internett.

Hvordan kan man kartlegges?

Det er enkelt å laste ned og lagre brukerprofiler. Selv om informasjon i en profil – eller hele profilen – slettes, er det ikke sikkert at informasjonen blir borte fra nettet. Dersom informasjon fra ulike nettsamfunn settes sammen med informasjon fra offentlige registre og annen offentlig informasjon, kan det gi et ganske detaljert bilde av enkeltpersoner. Myndighetene i flere land bruker blant annet slike verktøy i sitt anti-terrorarbeid.

Hva kan gjøres for å minke risikoen?

- Sjekk sluttbrukeravtalen til nettsamfunnet. Hvordan håndterer de personinformasjon, og hvem deler de den eventuelt med?
- Kontroller om det er mulig å slette profilen senere, dersom det skulle bli aktuelt.
- Sjekk hvilken informasjon det er obligatorisk å gi fra seg. Det er bedre å starte med en ganske lukket profil og heller åpne den ved behov, enn motsatt.
- Ikke gi andre tilgang til kontaktlister for e-post. Man bør aldri gi fra seg passordet til e-postkassen sin.
- Ikke bruk samme passord på nettsamfunnet som til "viktige" systemer, som for eksempel nettbanken.
- Det er lurt å ha en ekstra e-postadresse for usikker kommunikasjon (registrering i konkurranser og lignende). Da slipper man masse "spam" i den vanlige postkassen sin.

Hvem eier informasjonen som legges ut?

Som hovedregel er materiell som publiseres i nettsamfunn beskyttet av opphavsretten, og det er den som legger ut informasjonen som eier den. Dette kan imidlertid variere fra nettsamfunn til nettsamfunn, og det er derfor viktig å alltid sjekke sluttbrukeravtalen før man registrerer seg.

Hva kan gjøres dersom man opplever krenkelser i et nettsamfunn?

De fleste nettsamfunn har en avdeling for misbruk. Dersom man ikke er fornøyd med hvordan klagen blir håndtert, kan man kontakte Datatilsynet eller politiet (avhengig av hvor alvorlig problemet er).

FALSK IDENTITET

NÅR MAN LAGER EN PROFIL i et nettsamfunn eller en chattegruppe, kan man i praksis selv bestemme hvem man vil være. Mange eksperimenterer med ulike identiteter og bruker Internett til å teste ut sider ved personligheten som de kanskje ikke viser i den "virkelige" verden. Men det finnes også brukere som oppretter falske profiler for å lure andre, for eksempel voksne som utgir seg for å være ungdommer, for slik å få kontakt med potensielle overgrepsofre.

Høsten 2008 lanserte Kripos den "røde knappen" på Internett. Ved hjelp av denne er det mulig å melde ifra om uønsket atferd på Internett. Et eksempel kan være dersom man mistenker at noen bruker falsk identitet for å oppnå seksuell kontakt med barn.

Det kan kanskje være vanskelig for barn og unge å navigere seg gjennom Kripos' tipsskjema på egenhånd, og de kan derfor oppfordres til å søke hjelp hos en voksen de stoler på hvis de opplever ubehagelige ting på nett.

VISSTE DU AT?

38 prosent av barn og unge mellom 8 og 18 år har opplevd at ukjente på Internett har spurt dem om informasjon som bilde, telefonnummer, adresse eller lignende. Dette forekommer i større grad jo eldre man er og jo mer man beveger seg på Internett. I gruppen 17-18 år oppgir 60 prosent at dette har skjedd, mens blant de under 12 år er det 21 prosent som har fått slike forespørsler. Bare 3 prosent sier at de ga all informasjonen det ble spurt etter.

Kilde: Trygg bruk-undersøkelsen 2008 (Medietilsynet)

- DET KAN OFTE VÆRE FORNUFTIG Å SKJULE IDENTITETEN SIN PÅ NETT, FOR EKSEMPEL VED Å BRUKE NICKNAME. DETTE ER IKKE DET SAMME SOM Å UTGI SEG FOR Å VÆRE EN ANNEN.

- GROOMING ER Å BYGGE ET TILLITSFORHOLD TIL ET BARN I DEN HENSIKT Å UTNYTTE BARNET SEKSUELT. DET ER STRAFFBART DERSOM EN VOKSEN AVTALER Å MØTE ET BARN FOR Å HA SEX.

Filmer til temaet:

- Bunnyboy
- Hotbabe

HVA MENER DU?

Hvilke opplysninger ville du aldri oppgitt på profilen din? Hva med på hjemmesiden eller i et chatteforum?

Har du noen gang snakket med noen på nettet som du ikke vet hvem er i virkeligheten? Tror du noen av dem kan ha vært noen andre enn de gir seg ut for? Gjør du noe for å forsikre deg om at den du snakker med ikke lyver om seg selv?

Er det lettere å si stygge/fornærmende ting på nett når man ikke kjenner hverandre? Er det mer akseptabelt da?

OPPGAVER

Er det greit å avtale å møte noen man bare kjenner via Internett? Lag noen forholdsregler kan man ta for å sikre at det blir et greit møte.

Det kan være gode grunner til å skjule identiteten sin på nett. Hender det at du selv utgir deg for å være en annen på nettet? Hva slags falske opplysninger har du brukt? Bruk Internett og se om du kan finne retningslinjer for når du bør skjule identiteten din - og hvordan du kan gjøre det.

WWW.DUBESTEMMER.NO

Heftet er utgitt av Datatilsynet i samarbeid med Utdanningsdirektoratet og Teknologirådet, oktober 2008

Ansvarlig redaktør: Ove Skåra, Datatilsynet
Prosjektleder: Guro Skåltveit, Datatilsynet
Tekst: Christine Hafskjold og Guro Skåltveit
Design: Haugvar Kommunikasjon & Design
Forsidefoto: Håvar Haug
Illustrasjon: Åsne Flyen
Trykk: Nor Grafisk AS
DVD-produksjon: Polyvox

For mer informasjon: www.dubestemmer.no

Datatilsynet

Postboks 8177 Dep
NO-0034 Oslo
Telefon: 22 39 69 00
www.datatilsynet.no

Utdanningsdirektoratet

Postboks 2924 Tøyen
NO-0608 Oslo
Telefon: 23 30 12 00
www.udir.no

Teknologirådet

Postboks 522 Sentrum
NO-0105 Oslo
Telefon: 23 31 83 00
www.teknologiradet.no